

Folkbildning 2011

En värld värd att leva i – exempel från folkbildningen

Folkbildningsrådet

Folkbildning 2011

En värld värd att leva i – exempel från folkbildningen

© Folkbildningsrådet 2011

Text: Britt Nordin

Foto: Jörgen Carlsson

Grafisk form och layout: Johan Nilsson, Kombinera

Tryck: Allduplo, Stockholm 2011

Innehåll

Inledning	4
1. "Det finns ingen nöd i Ryssland"	7
2. Vem ska hämta hinken?	10
3. Munkforshackor och sekatorer	17
4. "Man integreras med själen, inifrån"	21
5. "Allt man gör ska man ha tänkt"	27
6. Tornseglare	30
7. Folkbildarfoxtrot	35
8. "Kulturmöten är inte alltid kul"	38
9. Analys: Världens mest upplysta folk?	42

Inledning

En värld värd att leva i är en skrift som handlar om globala utvecklingsfrågor. Dessa lyfts fram i den senaste folkbildningspropositionen *Lära, växa, förändra* (prop. 2005/06:192). I denna har *folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa* sammanfogats till ett av sju prioriterade verksamhetsområden för studieförbund och folkhögskolor:

Statens stöd till folkbildningen skall bidra till att dess organisationer medverkar till bättre folkhälsa, till hållbar utveckling och till global rättvisa genom att öka människors insikt om vikten av förändrade värderingar och levnadsvanor (sid. 43).

I detta verksamhetsområdet sammanfattas ett brett verksamhetsfält som innehåller frågor om människors livsvillkor på kort och lång sikt. Ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter ingår, och breda perspektiv och gränsöverskridande samarbeten förutsätts. Verksamheter behöver utvecklas som leder till förändrade synsätt och beteenden. I förlängningen handlar det om att bidra till en värld som är möjlig – och värd – att leva i.

Den här utmaningen har folkbildningen tagit sig an. Samtliga studieförbund och folkhögskolor arbetar med globala utvecklingsfrågor och är på ett eller annat sätt engagerade i internationellt arbete. Sådana frågor behandlas i särskilda kurser, studiecirklar och kulturarrangemang och vävs dessutom in i många andra verksamheter. Särskilt tydligt är detta i studieförbundens och folkhögskolornas transnationella arbete:

Under 2010 genomförde Folkbildningsrådet, i samarbete med Mimer vid Linköpings universitet,¹ en kartläggning av studieförbundens och folkhögskolornas transnationella arbete under 2009, av det arbete som innebär ”utbyte mellan de svenska folkbildningsinstitutionerna och minst en part (organisation eller person) i annat land.” Resultaten presenteras i rapporten *Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete*.

¹ Mimer: Nationellt program för folkbildningsforskning.

I kartläggningen redogjorde folkhögskolorna för 214 transnationella aktiviteter och studieförbunden för 124. De allra flesta av dessa hörde hemma inom verksamhetsområdet *folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa*. Cirka 70 procent av folkhögskolornas och 60 procent av studieförbundens verksamheter räknades hit. Vanligast var att de var inriktade mot globala rättvisefrågor. Folkbildningsanslaget stod för huvudfinansieringen i en dryg tredjedel av alla aktiviteter, och Sida för en dryg fjärdedel. Internationella programkontoret, Svenska institutet, medlemsorganisationer, kommuner och landsting samt Europeiska socialfonden (ESF) bidrog med mellan åtta och fem procent vardera. Ungefär 80 procent av de aktiviteter som Folkbildningsanslaget huvudfinansierade var kurser, deltagarutbyten eller studieresor, alltså verksamheter av mer reguljär och långsiktig art. Medel från andra håll användes först och främst till olika projekt.

Inom Folkbildningsrådet genomförde dessutom *FOLAC* en enkätundersökning under 2009 för att få fram en bild av de internationella och EU-relaterade verksamheter som folkhögskolorna genomför. Även resultaten från den studien tyder på att det internationella engagemanget är omfattande, framför allt kursverksamheten och de internationella projekten och samarbetena.

Den här skriften handlar om studieförbundens och folkhögskolornas arbete inom ramen för det sjunde verksamhetsområdet. Men detta omfattande arbete kan inte göras rättvisa på det begränsade antal sidor som står till förfogande. De globala utvecklingsfrågorna är i praktiken nästan oräkneliga och de uppmärksammas brett inom folkbildningen. Även de transnationella och övriga internationella aktiviteterna är många.

Därför har Folkbildningsrådet gjort ett urval. I *En värld värd att leva i* presenteras åtta olika transnationella samarbetsprojekt där svenska studieförbund och folkhögskolor haft drivande roller. Det sjunde verksamhetsområdet står i centrum. I skriften relateras projekten även till folkbildningens samhällssyften och övriga prioriterade verksamhetsområden. Avsikten är att visa hur det transnationella arbetet hör hemma i ett större folkbildningssammanhang.

Folkbildningsrådets tanke med skriften är att bidra till reflektion: Vilka möjligheter har studieförbunden och folkhögskolorna att bidra till en globalt och långsiktigt hållbar utveckling? Vilka är folkbildningens styrkor i det här sammanhanget? Och vilka är svagheter? Vilken roll kan och vill studieförbund och folkhögskolor spela inom svenskt utvecklingssamarbete? Finns det hinder som begränsar möjligheterna?

Skriften avslutas med en analys av folkbildningens transnationella arbete i ett forskarperspektiv. Även denna artikel manar till eftertanke.

Britten Månsson-Wallin
Generalsekreterare
Stockholm maj 2011

FOLAC

FOLAC (*Folkbildning – Learning for Active Citizenship*) är ett medlemsuppdrag som Folkbildningsrådet fick från folkhögskolornas intresseorganisationer Rørelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO) och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) under 2008. Syftet med FOLAC är att främja folkhögskolornas internationella arbete och verka för att de långsiktiga villkoren för detta förbättras. Från och med 2012 tas ansvaret för FOLAC över av RIO.

Heli Nordberg Lindell

”Det finns ingen nöd i Ryssland”

För tusen år sedan drog vikingarna i österled. Gutar, upplänningar, säkert också en och annan västmanlänning korsade Finska viken och nådde så småningom Holmgård. Där idkade de handel och hantverk, lämnade spår och åkte hem med nya erfarenheter. På landstingsfolkhögskolan Fellingsbro håller man traditionen vid liv. Fast Holmgård heter i dag Novgorod och är en stad i Ryssland, ungefär mitt emellan Moskva och Petersburg.

– **VI OCH ABF ÖREBRO** startade folkhögskolan i Novgorod för tio år sedan med medel från Sida, ABF och Olof Palmes internationella center. De som ville starta folkhögskola var unga ryssar som hade varit stipendiater på svenska folkhögskolor och ville ha folkbildning i demokratiseringsprocessen i Ryssland, berättar Fellingsbros rektor Heli Nordberg Lindell och Leif Rosenberg, lärare och internationell samordnare.

Engagemanget har vuxit och för några år sedan inledde Fellingsbro ett samarbete med ett handikappcenter i Novgorod som heter Novinia. I sin profil vänder sig Fellingsbro till människor som har en funktionsnedsättning och sådana som ska jobba med dem, som personliga assistenter, behandlingspedagoger och teckentolkar. Hösten 2011 startar en unik utbildning för syntolkare. Förutom allmän kurs har skolan två klasser för deltagare med Aspergers syndrom och en klass för deltagare med lindrig utvecklingsstörning eller andra diagnoser.

– Det blir en så bra blandning eftersom de som ska jobba möter de som är brukare varje dag i utbildning, säger Heli Nordberg Lindell. Det senaste är att vi har

Svenska folkhögskolor i världen

I Folkbildningsrådets rapport *Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete* beskrivs bland annat var i världen som de svenska folkhögskolorna bedrev transnationellt arbete under 2009. Nästan 45 procent av de redovisade aktiviteterna, ägde rum i Europa. Av dessa skedde ett 20-tal i samarbete med ryska samarbetspartner.

Folkbildningens demokratisyfte

Ett av de viktigaste skälen till varför staten stödjer folkbildningen är en önskan att främja en demokratisk grundsyn och demokratisk utveckling i samhället. Detta förutsätter att folkbildningen når ut och möter människor i dessa livssituationer de befinner sig i, oavsett deras ålder, kön, etniska tillhörighet eller socioekonomiska förutsättningar.

startat utbyte med Ryssland i vår utbildning för personliga assistenter, så nu åker elever till Novinia för att vara med och jobba där under sin praktik på fyra veckor.

– **DE KOMMER HEM** och har vuxit, blivit ödmjuka. Ryssland har fått ett välstånd, men de personer med funktionsnedsättning vi möter, de står längst ner på stegen. De bor i fyravåningshus och det finns inga hissar, så de måste helt förlita sig på någon som kommer och bär dem. De hjälper varandra. De har inga rullstolar. De har en rullstolsverkstad på centret och vi ser till att få ner rullstolarna. Rotary ville hjälpa till och skicka stolar, men då får man skicka dem till Finland och så får verksamma vid handikappcentret åka från Novgorod och hämta en i taget, för de får inte ta in dem direkt. Officiellt finns det nämligen ingen nöd i Ryssland.

– Vår klass för deltagare med lätt utvecklingsstörning samlar ihop gamla slitna datorer, tillägger Leif Rosenberg. Sen reparerar de dem under handledning av en datalärare. Datorerna ska till Novinia center. Vår klass för deltagare med utvecklingsstörning ska ansvara för en temadag om Ryssland i mars och det stärker dem att få göra något som hela skolan tar del i sen. De håller också på att repetera ”Grease” och den ska de förmodligen sätta upp i Ryssland. För oss är det självklart att vi låter alla våra deltagare delta på samma villkor som andra elever. Vi intervjuede några när de kom hem från Novgorod och de tog upp att det var bra för dem att se hur deltagare med funktionsnedsättning i andra länder har det.

– Det är folkbildning att se sitt liv i relation till hur andra har det, poängtegar Heli Nordberg Lindell. Till 2007 kunde Sida stödja en kulturutbildning, men därefter är inte Ryssland biståndsland längre. Jag ser ingen framtida spridning av folkbildning i Ryssland sedan Sidapengarna försvann.

FOLKBILDNINGEN HAR PROBLEM i Ryssland av ekonomiska skäl. Folkhögskolan i Ryssland säljer sina utbildningar. De får inget statsstöd eller kommunstöd. Det kan betyda mycket att vi delar med oss av vår syn på funktionsnedsättning. ❄

PERSPEKTIV

Folkbildningens deltagare med funktionsnedsättning

Av deltagarna i folkhögskolans särskilda kurser hade 14 procent någon form av funktionsnedsättning under höstterminen 2010. Inom allmän kurs var andelen 30 procent.

Jämfört med 2001 har andelarna ökat betydligt inom både de allmänna och de särskilda kurserna, från 6 respektive 14 procent. Antalet och andelen deltagare med funktionsnedsättning varierar stort mellan olika folkhögskolor. Tio folkhögskolor hade under året inga deltagare med funktionsnedsättning i allmän kurs, och 27 hade inga i särskild kurs. Vid 16 andra skolor uppgick andelen till mer än 50 procent i allmän kurs, och vid 19 skolor till mer än 30 procent i särskild kurs.

Andelen cirkeldeltagare med funktionsnedsättning var under 2010 i genomsnitt åtta procent, dvs. betydligt lägre än inom folkhögskolan. Denna andel har dessutom varit nästan konstant under hela 2000-talet.

I Sverige är handikapporganisationerna medlemmar i studieförbund och folkhögskolor och stiftare av folkhögskolor.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Folkhögskoledeltagarundersökning 2010 – om deltagare med funktionsnedsättning

I Folkbildningsrådets rapport *Folkhögskoledeltagarundersökning 2010 – Folkbildning för alla?* jämförs folkhögskolans deltagare med funktionsnedsättning med andra deltagare. Denna jämförelse visar bland annat att:

- Deltagarna med funktionsnedsättning hade i genomsnitt lägre formell utbildning än övriga när de började vid folkhögskola
- Flera studerade under relativt lång tid (mer än fyra terminer)
- De deltog inte lika ofta som andra i grupparbeten
- 50 procent av undersökningens deltagare med funktionsnedsättning fick extra stöd i studierna, 15 procent skulle ha behövt stöd, övriga behövde inget stöd
- Deltagarna med funktionsnedsättning avbröt oftare än andra sina studier
- En jämförelsevis stor andel var pensionerade, sjukskrivna eller arbetslösa 1–4 år efter folkhögskolestudierna
- Jämfört med övriga deltagare studerade de mer sällan vid universitet eller högskola efter sin folkhögskoletid
- De fick inte lika ofta/snabbt som andra jobb efter att de slutat vid folkhögskolan.

Personer med funktionshinder

I regeringens folkbildningsproposition 2005/06:192 *Lära, växa, förändra* handlar ett av de sju prioriterade verksamhetsområdena om personer med funktionshinder:

Statens stöd till folkbildningen skall bidra till att dess organisationer är öppna för personer med funktionshinder och att alla deltagare erbjuds lika möjligheter till studier och att påverka utformningen av verksamheten. (sid. 40)

Vem ska hämta hinken?

Mitt emot Lasses kiosk, mitt i Österfärnebo ligger den gula prästgården. I den och andra gamla träkåkar runt om i samhället huserar Färnebo folkhögskola med freds-, miljö- och solidaritetsrörelsen som medlemsorganisationer. Sedan cirka 30 år har Färnebo arrangerat resande kurser som erbjudit svenska ungdomar möjligheten att besöka länder i Latinamerika och Afrika, däribland Tanzania.

I LÄNDERNA RUNT VIKTORIASJÖN tampas man med stora miljöproblem både vad gäller fisket och jord användningen, men också med vattenspridda infektioner, hiv, aids och malaria. Ska man söka samband med Österfärnebo i svenska Gästrikland, där Dalälven är som bredast, kan man börja med myggplågan. I Färnebo nationalpark finns ännu ingen malaria, men vad händer om klimatet blir varmare?

Organisationen ECOVIC arbetar för att vårda miljön och stärka de människor som bor runt Victoriasjön, både socialt och ekonomiskt. På den tanzaniska landsbygden finns ett femtiotal folkhögskolor som byggts upp med svensk folkbildning som förebild. De samordnas i Karibu Tanzania Association, KTA. Båda organisationerna samarbetar med Färnebo folkhögskola kring de resande kurserna, men under 2010 också genom att en grupp på 14 tanzanier tillbringat tre månader i Sverige med Färnebo som bas och med stöd av Sidabidrag.

– I andra fall har vi kunnat bjuda hit en eller två personer, men att kunna ta emot en hel grupp som har varandra och kan göra gemensamma erfarenheter, det är enormt givande. De kan komma till ett annat land och se hur det fungerar här, något

som knappast vore möjligt annars. Det öppnar också inblickar för oss, för de ser andra saker än vi, säger Caroline Andersson, samordnare för Färnebo folkhögskola.

DET SVENSK-TANZANISKA SAMARBETET har djupa rötter, ända sedan 1960-talet. Folkbildning är en självklar ingrediens. En utbildningsform som bygger på lokal förankring och deltagarnas erfarenheter och behov verkar kunna slå rot och bidra till att bygga demokrati i de mest skilda mänskliga myllor. Sveriges utveckling under de senaste 150 åren talar för varan.

På folkhögskolan i Färnebo möter tanzanierna de unga svenskar som förbereder sin tanzaniaresa. Anna-Karin Björnberg ansvarar för tanzaniakursen som har temat klimat och hållbar utveckling.

– Det blir ett möte i klassrummet mellan människor som har otroligt olika förutsättningar, säger hon. Några kommer från Tanzania som är ett av de fattigaste länderna i världen. Några kommer från Sverige som är ett av de rikaste länderna i världen.

– I början pratade våra praktikanter om väldigt storskaliga frågor, som det svenska återvinningssystemet. Och när tanzanierna är med säger de ”vart ska vi gå med våra batterier? Vi förstår ju att ni menar att de är farliga och det är klart vi kan lägga dem i en hink, men vem ska hämta hinken?” Och då tänker man, vi kanske måste prata om det här på en nivå där vi kan mötas?

–Det har varit en så otrolig erfarenhet att de kunnat göra det här tillsammans och att de också kommer att göra det tillsammans i Tanzania, där de ska hålla sina gemensamma workshops.

De svenska kursdeltagarna har fått hjälp att få ett tanzaniskt perspektiv. De möter Tanzania och tanzanierna på plats här hemma och tanzanierna och svenskarna har lärt sig enormt mycket av varandra. Så de har redan gjort sin resa, fast de inte har gjort den än. Man komplicerar världen. Det blir en ödmjukhet i mötet.

I TANZANIA VÄNTAR en miljöprojektvecka på Färnebos vänskola Ilula FDC och ett antal workshops tillsammans med de tanzanier som nu besökt Sverige. Teman är återvinning, energi, vatten och trädplantering. De svenska ungdomarna bor i byfamiljer. Anna-Karin Björnberg berättar att de svenska ungdomarna kan ha problem med att de tror de måste bli experter och kunna allt, men att det istället handlar om att utbyta erfarenheter och hitta lösningar tillsammans, och att det arbetsättet fungerar.

– Det tråkiga är att Sida tar bort stora delar av praktikantverksamheten från 2011. Våra svenska deltagare kommer att kunna fortsätta åka. De kan ta studielån för att lära sig mera om världen och livet. Men möjligheten att ta hit deltagare från andra länder försvinner.

– Våra utvärderingar visar att man vill ha långsiktiga relationer, ett närmare samarbete, förstärka ömsesidigheten. Att kunna bjuda in människor förstärker förståelsen för vilka vi är som skola, vad Sverige är. Man ser också att allt inte är frid och fröjd här i Europa. Man får ett annat perspektiv på våra problem och vad vi brottas med.

Det är många också i klyftornas Sverige som sätter lit till folkhögskolorna i dag, till att de ska spela en större roll i demokratin och att man också ska hitta alternativ när de politiska partierna inte är några rörelser längre, enligt Caroline Andersson.

– Vi ser oss som en del av en global folkrörelse för en global rättvisa. ❁

PERSPEKTIV

Folkhögskolans pedagogik

I Folkbildningsrådets rapport *Folkhögskoledeltagarundersökning 2010 – Folkbildning för alla?* beskriver deltagarna de mest utmärkande dragen i folkhögskolans pedagogik:

- Den långsamma studietakten
- Lärarnas bemötande
- Anpassningen efter individens förutsättningar
- Gemenskapen med studiekamraterna
- Det gemensamma lärandet i gruppen

Den heterogena studiegruppen lyfts fram som central i lärandet. Inom folkhögskolan möter deltagarna många människor och grupper som de annars inte skulle ha kommit i kontakt med. Därigenom vidgas var och ens perspektiv. Samtidigt berikas gruppens gemensamma kunskapssökande av mångfalden av erfarenheter och idéer. Respekt och hänsynstagande blir nödvändiga förhållningssätt.

Målen för det transnationella arbetet

I rapporten *Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete* undersöks vad studieförbund och folkhögskolor vill åstadkomma med sina transnationella verksamheter. Svaren grupperas under tre rubriker:

- *Att ge*: Detta är det vanligaste syftet. Verksamheterna innebär ofta att sprida svensk värdegrund, demokrati eller folkbildningstanken till andra länder. De

kan också handla om att etablera folkbildningsorganisationer och -verksamhet utomlands. De svenska folkbildarna uppträder i en expert- eller rådgivarfunktion.

- *Att få:* Verksamheter med den här inriktningen är mindre vanliga. De handlar ofta om att svenska folkbildare eller deltagare i folkbildning ska lära mer om livsvillkor i andra länder. Folkbildarna reser ut som antropologer.
- *Att utbyta:* Den tredje gruppen aktiviteter handlar om att parterna ska lära sig av varandra eller lära sig tillsammans. Ömsesidigheten betonas, och det jämbördiga mötet.

Folkbildning i Tanzania

Samverkan mellan Tanzania och de svenska folkrörelserna sträcker sig tillbaka till mitten av 1960-talet, då landet blev självständigt. Den tanzaniska regeringen identifierade då ett antal områden som landet behövde arbeta med, vilket förutsatte massiva vuxenutbildningsinsatser. Inspirerade av den nordiska folkbildningen startade flera folkhögskolor, *Folk Development Colleges*, med finansiellt stöd av Sida och i samverkan med bland annat svenska folkhögskolor och Linköpings universitet. Föreningen *Karibu* bildades för ca 30 år sedan för att främja samverkan mellan de olika länderna och vänskolorna.

I dag finns ett 60-tal folkhögskolor i Tanzania. Flera av dessa har svenska vänfolk-högskolor.

(Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete)

Claes och Lotta Toreld

Munkforshackor och sekatorer

Gården Hjälpesten ligger bland bohuslänska bergknallar i Tanums kommun. Den brukas sedan åtta generationer av släkten Toreld. Gårdsnamnets ursprung är lika gåtfullt som de världsarvsklassade hållristningarna någon mil därifrån.

Världsarvet har Tanum gemensamt med länet San Agustin i Colombia, fast där handlar det om stensulpturer. Båda världsarven berättar om vardagsliv för 2000 år sedan och mer. I dag har San Agustin och Tanum det gemensamt att här verkar småbönder.

Genom Studieförbundet Vuxenskolan fick familjen Toreld möjlighet att delta i en utbytesresa till Colombia. Projektet handlar om ekologi och samarbete under arbetsnamnet ”Bonde möter bonde”.

– **VI TOG EMOT FEM COLOMBIANER** 2009 och sen gjorde vi ett besök i Colombia i november 2010, berättar Lotta Toreld.

– Nu när åttonde generationen håller på att ta över så såg vi en chans att ha ett utbyte med våra kollegor som lever under helt andra omständigheter än vi. Vi är alla småbönder som behöver tänka i nya banor och vi kunde lära av varandra, tillägger Claes Toreld.

Inför resan läste Lotta och Claes spanska och studerade landet Colombia och dess politiska situation. Landet är fyra gånger så stort som Sverige med fyra gånger så många invånare, präglad av väpnade konflikter mellan regering, paramilitärer och Farc-gerillan. Konflikterna är ofta finansierade genom kokainproduktion.

Svenska studieförbund i världen

I *Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete* beskrivs var i världen som de svenska studieförbunden bedrev transnationellt arbete under 2010. De allra flesta av de redovisade aktiviteterna ägde rum i Europa. I Latinamerika rapporterades 19 aktiviteter i nio olika länder.

Den gemensamma värdegrunden

Ett annat av de sju verksamhetsområden som lyfts fram som prioriterade i folkbildningspropositionen 2005/06:192 är den gemensamma värdegrunden:

Statens stöd till folkbildningen skall bidra till att grundläggande demokratiska värden som alla människors lika värde och jämställdhet mellan könen genomsyrar verksamhetens innehåll, former och organisation. (sid. 25)

– Det är ett vackert land. Colombianerna vill visa att här har vi mycket annat än konflikter och problem. De har ett jordbruk som är marknadskraftigt och i en expansiv fas, men de har inte traditionen att sälja ekologiska produkter i landet. Det gäller att hitta exportmarknader. Men det handlar också om organisation. Kaffeodlare är välorganiserade i förhållande till fruktodlarna, berättar Claes och Lotta.

– **APROFRUSA ÄR EN KOOPERATIV FÖRENING** som består av 100 fruktodlare. De får stöd genom projektet. Kvinnorna får till exempel mikrolån, berättar Lotta. De flesta vi träffade när vi reste i tre kommuner var män, kvinnorna servade oss med maten. En gång satte vi oss så att vi bara kunde se kvinnorna och då flyttade sig alla män och satte sig bakom sina fruar! Kvinnorna kunde ha en täppa för sin egen ekonomi och det accepterade männen. När de var här hos oss var det ingen som reagerade när jag dukade ut frukosten och diskade. Men en dag när Claes gjorde det, då skulle plötsligt varenda karl diska sin tallrik! Jämställdhet är en del av projektet.

– De är små självägande bönder och där känner vi igen vår egen bygd. Det lilla självägandet har varit en styrka för vår demokrati. Det har sitt ursprung i samarbete och respekt för andra och den aspekten tror jag är viktig. Man kan inte riktigt lita på andra i ett land med konflikter och stora skillnader mellan olika grupper. Det är en demokratisk fråga, att lita på varandra, att börja bygga upp ett förtroende, att göra affärer. Det är en enkel sak att tänka på. Det sa de ju också: vi ska sluta kriga och börja göra affärer med varandra.

Organisation och kunskapsutveckling i all ära, men Lotta och Claes kände starkast för böndernas vardagsproblem, som de säger:

– Däri ligger att man måste ha redskap, menar Claes. Munkforshackor och sekatorer, det såg man direkt att det skulle underlätta. Det minns jag själv när jag startade som bonde för 40 år sen, de där enkla redskapen som var så lätta att använda. En lättmetallskyffel i stället för en av järn, det var en revolution! Man ska tänka enkelt och praktiskt, inte bara i det stora.

HEMMA IGEN FÖRELÄSER Lotta och Claes för de mest skilda grupper: inom Vuxenskolan, på årsmöten, pubaftnar, hembygdsföreningar, skolor och pensionärsföreningar. De skickar runt en spargris och om de skulle få arvode någon gång så går allt till handverktyg i San Agustin. De skulle vilja ta hit en stensculpatur för att skapa intresse med hjälp av det gemensamma i kulturarvet. Claes ska utbilda sig till Fair trade-ambassadör. Få kommuner är medvetna om att rättvis handel inte bara gäller ekologi. Det handlar också om justa villkor för dem som arbetar och om hur man använder bekämpningsmedel.

– Den här resan har gjort ett väldigt intryck i vårt liv på många sätt. Vi ska inte komma med sanningar. Vi vill inte ha det där att ni ska göra som vi, men att deras

erfarenhet bryts mot vår i ett resonemang. Alla människor har sin historia och det är viktigt att vi lär oss att acceptera det. ❁

PERSPEKTIV

Folkbildningen och den svenska högskoleutbildningen i olika länder

Folkbildningen vänder sig med sitt transnationella arbete ofta till andra delar av världen än till exempel den högre utbildningen. Folkhögskolornas deltagare i långa kurser valde under 2009 i första hand att studera i Afrika (38 procent), Europa utom Norden och Baltikum (26 procent) samt Latinamerika (13 procent).

Uppgifter från Centrala studiestödsnämnden, CSN, visar att de högskolestuderande för det mesta läste vid universitet i Europa utom Norden och Baltikum (52 procent), samt i Nordamerika (18 procent) under 2009. Bara enstaka högskolestuderande läste i Afrika eller Latinamerika, knappast någon folkhögskoledeltagare valde Nordamerika.²

I dessa mönster avspeglas bland annat folkhögskolans långa tradition av solidaritetsarbete i länder i Afrika och Latinamerika.

(Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete)

² Folkhögskolemobiliteten följer heller inte biståndskartan. Sidas stöd till icke-statliga organisationer under 2009 gick i första hand till länder i Afrika, men även till Latinamerika och Asien. Mest anslag fick organisationer som var verk-samma Moçambique, Tanzania, Afghanistan, Kenya och Palestina/Västbanken. De vanligaste utbytesländerna inom folkhögskolan var samma år Tanzania, Indien, Tyskland, England och Finland.

”Man integreras med själen, inifrån”

Rektor Hazrat ringde sin vän, rektor Per-Inge, för att önska god jul.

– Kan vi inte göra något för mitt land, sa han, kan vi inte starta en folkhögskola?

Året var 2001. Landet var Afghanistan som USA invaderat på jakt efter al Qaida. Orsaken var World Trade Center-katastrofen i New York den 11 september samma år. Efter decennier av stridigheter saknar flera generationer utbildning. Rektor Hazrats egna erfarenheter av svensk folkbildning gav honom idén att erbjuda sina landsmän samma möjlighet till lärande och utveckling.

SAGT BLEV GJORT. Efter förundersökning och Sidaansökan kunde projektet komma igång med Hyllie Park Folkhögskola i Malmö som samordnare i ett omfattande svenskafghanskt nätverk. Det är på Hyllie Park Folkhögskola som Per-Inge Andersson är rektor. Elisabet Mörnerud är verksamhetsledare för SFI och kontaktperson för Hyllie Park i ALEF-projektet, som startade 2007. ALEF står för Adult Learning and Education Facilitation och projektet är arbetsramen för folkbildningsarbetet i Afghanistan. Sveriges man på plats blev Johan Karlsson, som bland mycket annat talar både dari och pashtu, de två stora språken i landet:

– Vi kallar dem för utbildningscentrum. Det finns ett i Kabul, ett i Kandahar och ett i Faizabad. De drivs med afghaner som ledare och i samarbete med frivilligorganisationer. Tanken var att representera en annan form för lärande. Sen kvittade det vilka ämnen det var, det har vuxit fram i olika omgångar och på olika sätt. Lite eng-

Det mångkulturella samhällets utmaningar

Ytterligare ett av de prioriterade verksamhetsområden som lyfts fram i folkbildningspropositionen är det mångkulturella samhällets utmaningar:

Statens stöd till folkbildningen skall bidra till att dess organisationer medverkar till att människor med olika bakgrund möts, får ökad förståelse för varandra och utbyter erfarenheter sinsemellan så att utanförskap, segregering, konflikter och diskriminering motverkas. (sid. 27)

elskundervisning, data, ledarskap, alfabetisering, yrkesträning, barfotabarnmorskor, affärsträning. Det gäller ju att jobba med någonting som folk ser behov av och verkligen vill lära sig, berättar Johan, som arbetade med projektet i Afghanistan i fem år.

– Nätverket, SANA (Svenskafghanska nätverket för Afghanistan, en av flera intressenter i projektet), har betytt så mycket för mig personligen och för så många andra. Efter den 11 september var det fruktansvärt, både för afghaner och för Afghanistan. Hela landet bombades och man kunde inte göra någonting. Så projektet gav oss hoppet om att vi kanske skulle få rikta vår energi och vilja mot något positivt, berättar Hamida Nabi, SFI-lärare och en av personerna bakom Hyllie Parks metod med modersmålsbaserad SFI. Hon kom till Sverige från Afghanistan som tonåring. Hon fortsätter:

– Det vi gör, tror jag, som är annorlunda är att vi använder afghanerna som bor i Sverige, deras kunskaper och idéer, tillsammans med svenska folkbildningskunskaper och erfarenheter och erfarenheterna hos de afghaner som bor i Afghanistan. De kan ju mycket mer än vi som bor här om möjligheterna i Afghanistan i dag. Och vi vet mycket mer om andra möjligheter som kan förbättra livskvalitet och rättvisa än vad de vet där. Så projektet gör att vi kan hitta kanaler så att vi kan komplettera varandra. Bygga nytt, komma fram till något nytt.

GENOM ÅREN HAR det blivit många resor inom projektets ram. 2010 ordnades en folkbildningskonferens med svensk medverkan i Kabul och samma år kom tre afghanska ledare på besök till Malmö. De representerade olika etniska grupper och två olika språk.

– Och när de gick runt och pratade med oss, vi är från norr, söder och Kabul och de frågade hur möts ni? Hur jobbar ni? Går det att jobba tillsammans? Det är det som är så bra med det här projektet, säger Hamida, att det har gett oss möjligheter att möta varandra, att sitta tillsammans och kunna prata med varandra i olika etniska grupper. Det tycker jag är den bästa effekten för oss afghaner här i Sverige. Man integreras med själen, inifrån. Det går inte bara med lagar och regler. För det första, tillit till varandras olikheter. Sen skapas jämlikheten, jämställdheten. Att tro på att den andra också kan, det är nummer ett och det är det som händer också i Afghanistan.

I BYARNA I AFGHANISTAN har de äldre sedan urminnes tider pratat och samrått med varandra för att komma fram till en lösning. Johan säger att folkbildningstankarna absolut finns, men att de inte tillämpats inom skolan. Däremot finns beredskapen och öppenheten att pröva, eftersom det är något man redan känner till. Också i hemmen finns modeller för att föra kunskapen vidare om hur man ska brodera eller tillaga en viss rätt, påpekar Elisabet Mörnerud:

Elisabeth Mörnerud

– När man lyckas tala om att detta är något ni redan har fast ni är omedvetna om det, det är då det blir så starkt. Folkbildningen måste ju växa i den afghanska myllan. Projektet är en liten planta som behöver växa många år, det går inte på en dag. Det är en väldigt hård jordmån, men sen har man börjat vattna och då har det blommat upp så här. Som det är i dag så har projektet överlevt både många törnar och många framgångar. Det är fortfarande skört. Men det finns någonting som nu ägs av människor som bor och lever där och som har fångat tanken. Det är en väldigt bra början. Hur det blir framöver det vet vi inte och det behöver inte vara ett misslyckande om projektet läggs ner, för det kommer att leva vidare i andra former. Vi jobbar för att få mera Sidapengar för åtminstone en period till.

– **ALL UTVECKLING KOMMER** från människor, avslutar Hamida Nabi. Samhället byggs av människor. Om inte människan får den möjligheten till egen uppbyggnad, då tror jag inte man lyckas. Jag tror det är många år kvar till demokrati, precis som sedan den första folkhögskolan byggdes i Sverige. Det har gått 140–150 år, men det fortsätter med full kraft, till och med in i Afghanistan. Det är mitt hopp att om 100 år, då bygger man demokratin där, det är jättestort. Jämför med att bomba ner demokratin i över tio år och vad har man vunnit? Ingenting. ❁

PERSPEKTIV

Folkbildningen som mötesplats

Folkbildningen samlar deltagare av olika kön och etnisk bakgrund, i olika åldrar, med eller utan funktionsnedsättning och som socialt och ekonomisk befinner sig i olika skeden i livet.

Men att deltagarpopulationen som helhet är blandad betyder inte nödvändigtvis att personer med olika bakgrund möts i studiecirklar eller i folkhögskolekurser. Andelen män, deltagarnas ålderssammansättning, andelen invandrade deltagare och andelen deltagare med funktionsnedsättning varierar till exempel stort mellan olika studieförbund och folkhögskolor. Deltagare med olika bakgrund och förutsättningar blandas inte alltid i den faktiska verksamheten.

Detta behöver inte vara ett problem. Människor med gemensamma behov och intressen har under historien bildat sammanslutningar och sökt sig till folkbildningen för att stärka sin identitet och söka sig till likasinnade. Så sker fortfarande. En utmaning

för studieförbund och folkhögskolor i dag är att motverka segregation, dvs. att förhindra att en ofrivillig uppdelning mellan olika grupper sker.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Deltagare med utländsk bakgrund

År 2010 hade ungefär 16 procent av deltagarna i landets studiecirklar utländsk bakgrund. Andelen varierade stort mellan studieförbunden – från 82 procent som mest, till 7 procent inom det studieförbund som hade lägst andel. I 33 procent av cirkelarna fanns både deltagare med svensk och med utländsk bakgrund. I 51 procent av alla cirklar hade samtliga deltagare svensk bakgrund, dvs. var födda i Sverige och med minst en förälder född i Sverige. I övriga, 16 procent, hade alla deltagare utländsk bakgrund.

Inom folkhögskolorna var andelen deltagare med utländsk bakgrund 38 procent i de allmänna kurserna och 14 procent i de särskilda. Av dessa deltagare var 80 procent födda utomlands. Även bland folkhögskolorna varierade andelarna stort – i allmän kurs mellan 99 procent deltagare med utländsk bakgrund och inga alls, och mellan 59 procent och inga alls i särskild kurs.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

”Allt man gör ska man ha tänkt”

På Bangårdsgatan, mitt emot Centralstationen i Uppsala ligger kafé FOKUS, en aktivitet inom NBV Uppsala läns internationella kvinnonätverk.

FOKUS står för Forum för Kvinnors Utveckling och Självständighet. En måndagskväll i december pågår te- och kaffeceremonier. Stämningen är varm och livlig.

– **VÄLDIGT MÅNGA KVINNOR** arbetar för att främja kvinnors utveckling på olika håll, med olika saker. Det behövdes ett nätverk för att få stadga och känna att jag är en del av något. Kaféet är en plats där man kan samlas, bidra med kunskap, stötta varandra i beslut som måste fattas. Ge varandra kraft. Vi diskuterar, dansar, skrattar, gråter, säger Talin Ghadimi, konsulent och ansvarig för nätverket.

Ett av målen för FOKUS är en jämn fördelning av makt och inflytande, ett annat ekonomisk jämställdhet. Ett tredje mål är en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.

– Det handlar så mycket om juridik, ofta om enskilda juridiska samtal. Många kvinnor vet inte att man kan ha ett eget bankkonto. De har en karl som investerar, så går det som det går. Ekonomin är en kvinnofälla och det handlar även om svenska kvinnor. Ekonomisk självständighet är viktig, det är en fråga om att ha makt.

– Vi ska ha klart för oss att det är väldigt svårt att få jobb i Sverige om man är invandrare. Om man på det är tvungen att bära slöja har man ett dubbelt handikapp. Vi inbillar oss inte att vi ska få det att vända 360 grader men man ska se till att det *händer* något, på vars och ens villkor och det gör det inom nätverket. Jag liksom

Folkbildningens påverkanssyfte

Folkbildningens andra syfte handlar om att möjliggöra för människor att påverka sin livssituation lokalt, regionalt och nationellt. Det handlar om egenmakt – om att människor ska ta makten över sina egna liv, i bostadsområdet, på arbetsplatsen och i vardagen. Folkbildningen ska även bidra till att skapa engagemang och intresse att påverka samhällsutvecklingen.

nätverket har gedigen erfarenhet och det krävs glöd, vilja och en brinnande känsla av ansvar. Den känslan finns också bland kaféets frivilliga eldsjälarna och de är oumbärliga.

MED JÄMNA MELLANRUM hålls föreläsningar om heder och oskuld som ett led i det fjärde delmålet, att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Dessa är mer än välbesökta av skolkuratorer, lärare, socialarbetare, studenter och andra.

– Om man har bristande kunskap i de yrkesgrupper som möter barn och ungdomar kanske man pratar på fel sätt med pojkar och flickor, intar ett familjeperspektiv. Här pratar vi om barns rättigheter, inte familjers! Vi arbetar också mot tvångsaktenskap och har föreläsningar om människohandel för sexändamål. Man ser inte sambanden om man inte tittar bakom mekanismerna som styr. Makt. Mäns våld. Patriarkat. Jag brukar fråga: vilken kategori är det som det inte finns speciella lagar för att skydda? Svaret är: Vita män! Lagarna är till för dem. Vem har skrivit lagen? När och varför kom sexköpslagen? Hänger det ihop med att det då fanns flera kvinnor i riksdagen än tidigare?

– Jag ser vuxna som kommit till Sverige gå i led genom staden efter sin SFI-lärare som ska visa hur det är i Sverige, som en guru. Så gör vi inte här. Vi frågar, vad vill du? Kolla själv, du kan! Vi lämnar över ansvaret.

– **JAG ÄR KRITISK** mot den nuvarande politiken där vi håller på och att tappa det humanistiska perspektivet vilket försämrar vår skola och vård. Folkbildningen har ansvar. Vi har haft en stor fattigdom här i landet. Där är folkbildningen en av de stora pelarna som gjort att människor fått möjlighet att utbildas och utvecklas vidare, att de fått göra sina röster hörda.

– Folkbildningen är en arena där vi kan påverka, men vi måste ha en genomarbetad idé. Allt man gör ska man ha tänkt. ❄

PERSPEKTIV

Folkbildningen flyttar in i städerna

Folkbildningen fungerar i dag som en rikstäckande infrastruktur för kultur och bildning. Studieförbunden erbjuder verksamhet i hela Sverige, i samtliga kommuner, och

de 150 folkhögskolorna genomför verksamhet med statsbidrag i 160 kommuner. Folkhögskolans deltagare rekryteras från hela landet.

Vissa förändringar har ägt rum när det gäller den geografiska utbredningen. Mellan 1997 och 2011 minskade studieförbundens antal lokalavdelningar från sammanlagt 642 till 333.

Bland folkhögskolorna kan en urbaniseringstrend urskiljas. Under perioden 1991–2010 har 23 nya folkhögskolor startat. De flesta, 13 stycken, har etablerats i någon av landets större städer. Denna utveckling förstärks av att även tre av de befintliga folkhögskolorna har flyttat sin verksamhet från landsbygd till stad. Samtidigt har jämförelsevis många folkhögskolor etablerat nya filialer i städer eller tätorter. Under 2010 bedrevs drygt 51 procent av folkhögskolornas långa kurser i storstäder, förortskommuner eller större städer.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Kvinnliga deltagare i folkbildning

Kvinnorna är fler än männen inom folkbildningen, precis som inom andra former av vuxenutbildning. Under 2010 utgjorde de 57 procent av cirkeldeltagarna, 64 procent av deltagarna i annan folkbildningsverksamhet, 57 procent i studieförbundens kulturprogram, 60 procent i folkhögskolornas allmänna kurser och 66 procent i de särskilda kurserna. Den här könsfördelningen har varit i princip oförändrad inom de flesta av folkbildningens verksamheter under åtminstone de tio senaste åren.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Möten mellan kvinnor och män

Kvinnor och män träffas inte alltid i folkbildningens kurser och studiecirkelar:

I 26 procent av alla 2010 års studiecirkelar uppgick kvinnornas andel till 10 procent eller mindre och i 22 procent var andelen män 10 procent eller lägre. Det betyder att nästan hälften av cirkelarna var så gott som enkönade.

Andelen kvinnor i folkhögskolornas långa kurser varierade mellan olika folkhögskolor från 33 till 97 procent (en folkhögskola). Vid en majoritet av skolorna var andelen kvinnor i de långa kurserna större än 60 procent.

Tornseglare

Efter år av träget arbete och byråkratiska besvikelser stod de på tröskeln till ett godkännande av folkbildningssamarbetet mellan irakiska Kurdistan och svenska folkhögskolor. Namnet på föreningen Tornseglarna som driver projektet var klart sedan 2006, då föreningen bildades. Under takpannorna hos initiativtagaren Sten Lundblad häckar varje år de fåglar som när hösten kommer vänder åter mot Anatolien och Kurdistan. Flyttfåglar, utan pass och visum.

NÄR DE DEN 23 JUNI 2010 äntligen stod inför att skriva kontrakt om ett års pilotverksamhet, avkrävdes de ett sista besked: vad ska skolan i Kurdistan heta? En halvtimme innan kontraktsskrivningen ringde de ett akut samtal till en kurdisk kontakt som kom på namnet Aso, horisont. Kontraktet kunde skrivas. Utbildningsdepartementet i Kurdistan står för lokalkostnader, löner och utrustning.

– Ansvarsfördelningen har varit viktigt för oss, det finns ingen brist på pengar i regionen. Vi ville stå för det som är kunskapsöverföring och utbildning av lärarna och så har det blivit, säger Katarina Korp, lärare på Skeppsholmens folkhögskola och ordförande i Tornseglarna. Hon drogs tidigt in i projektet.

– Vi lyckades få hit sex lärare för en månads vistelse. De fick vara med i vår vardag och en del var nog märkligt för dem. Att vi har så pass mycket deltagarinflytande. Att vi på våra folkhögskolor verkligen jobbar med demokrati, lever det i vardagen, lämnar så mycket öppet. Samtidigt ser jag att detta har förmedlats så att de nu vågar arbeta så själva på folkhögskolan där.

Katarina Korp

Syftet att minska utbildningsklyftor och höja bildningsnivån

Folkbildningens tredje syfte är att bidra till att minska utbildningsklyftor och till att höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället. Folkbildningen tjänar för många deltagare som ett alternativ till formella utbildningar. Den fungerar även som kompensation och andra chans. Men framför allt har den ett egenvärde som komplement till det formella utbildningssystemet.

SKOLAN ASO LIGGER i staden Suleimania. Ordet ”folkhögskola” infördes i kurdiskan, eftersom det inte fanns något bra motsvarande ord. Det uttalas likadant, med ö och allt. Skolan är ett externat som rymmer tre klasser. Den är politiskt och religiöst obunden. Som det var tänkt är 60 procent av deltagarna kvinnor, liksom hela sju av tio lärare. Efter pilotåret ska projektet utvärderas, både av Kurdistans utbildningsdepartement och av föreningen.

– Om jag får drömma, säger Katarina Korp, så blir Aso etablerad och vi ska kunna ha ett utbyte och resa till varandra. Det skulle vara roligt att starta flera folkhögskolor om föreningen mäktar med, men det måste ske en unik uppbyggnad på varje plats, annars är det inte folkbildning. En del kurder avstår från att flytta tillbaka från de länder där de bott för att de inte kan hitta en skolform som passar. Samtidigt vill de vara med och bygga demokratin i Kurdistan, ett land som aldrig funnits.

DET ÄR EN SÅDAN FANTASTISK möjlighet! Folkhögskolan har nog bättre förutsättningar än många andra utbildningsformer. Vi har inget vinstintresse och behöver inte sälja in ett färdigt koncept. Vi kan växa organiskt. Jag känner en oerhörd stolthet över att vi i föreningen har varit så blandade, svenskar och kurder och svensk-kurder och kurder från olika regioner, för det är en poäng i det. Annars hade vi lätt kunna gå i den ena eller andra partifällan men hade då förlorat allt förtroende. Oberoendet är så viktigt. Där har vi ett stöd i folkhögskoleideologin. Vi har blivit väl rustade. ❄

PERSPEKTIV

Folkbildningen inför valet 2010

Under 2010 gjorde Folkbildningsrådet en kartläggning av studieförbundens och folkhögskolornas aktiviteter med anknytning till riksdagsvalet och landstings- och kommunalvalen.

Studieförbunden rapporterade nästan 2 600 arrangemang med anknytning till valet, med drygt 158 200 deltagare – ungefär lika många kvinnor som män. Endast fyra procent av deltagarna, drygt 5 700, var invandrade. Ungefär 70 procent av alla arrangemang var kulturprogram och dessa samlade 96 procent av deltagarna. De flesta deltog i seminarier eller lyssnade på föreläsningar, eller deltog i musikarrangemang. Av de cirka 560 studiecirkelar som genomfördes handlade de flesta om politiska ideologier.

ABF dominerade rapporteringen nästan totalt, med 85 procent av alla deltagare i verksamhet. Ibn Rushd rapporterade tio procent och övriga studieförbund bara ett mindre antal.

Inom folkhögskolan rapporterades 134 särskilda aktiviteter med valanknytning. Dessa samlade nästan 4 500 deltagare – ungefär lika många kvinnor som män. De allra flesta var korta kurser, 114 stycken, och i dessa återfanns också de flesta deltagarna, drygt 3 100. De korta kurserna ägnades i första hand åt valfrågor med facklig inriktning.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Håkan Chalto

Folkbildarfoxtrot

- Vi har ett problem, Håkan.
- Jaså, vad är det då?
- Vi har hundra deltagare som har anmält sig till en datacirkel.
- Hundra deltagare? Vi har ju precis kommit ner!

HÅKAN CHALTO ÄR OMBUDSMAN i Fyrbodals ABF, som 2003 fick erbjudandet att göra något folkbildningsmässigt tillsammans med Uddevalla arbetarekommun i Busovaca, en ort i det starkt segregerade Manitravnicområdet i Bosnien.

– Redan i förskolan skiljs barnen åt. Kroater bor där, bosniaker eller muslimer som man kallar dem, bor på ett annat ställe. I skolan har kroater förmiddagsskiftet och muslimerna har eftermiddagsskiftet. Det är egentligen bara hos ABF man är tillsammans. Det är både skrämmande och lovande. När man har varit hos ABF så fortsätter man att umgås efteråt. Det löser alltså upp vissa knutar.

Det handlade alltså om att starta ett ABF i Bosnien. En ung bosnisk delegation kom på besök i juni, en utbildning genomfördes i augusti, liksom en cirkelledarutbildning på plats i oktober. Vid nästa besök i Sverige krävde bosnierna ABF:s stöd. De tyckte det här var så bra.

– Det var ingen självklarhet att vi skulle börja jobba därnere. Vi såg att det fanns ett behov men vi hade sagt upp mycket personal på hemmaplan. Det var ett svårt beslut men med stöd från vår regionala enhet så beslutade vi att göra detta. I juli 2004 åkte vi ner och bildade ABF Busovaca. De valde att kalla sig ABF, inte ROS, som det heter på bosniska. Dumt att ändra något som är bra, tyckte de.

SIFFRORNA TALAR FÖR SIG SJÄLVA: ABF Busovaca anordnar 60–70 studiecirklar

Det livslånga lärandet

Ett annat av folkbildningspropositionens prioriterade verksamhetsområden handlar om livslångt lärande:

Statens stöd till folkbildningen skall bidra till att studieförbund och folkhögskolor medverkar till att förverkliga möjligheten till livslångt lärande för vuxna, alternativa vägar för att nå gymnasiekompetens och vidare studier samt till yrkesutbildning. (sid. 32)

per år i många ämnen: data, engelska, tyska, internet, decoupage, smycken, dans och sömnad. Sömnad för yrkesverksamhet har lett till några nystartade företag. Cirkelledarna är unga, högutbildade studenter mellan 18 och 30 som får pedagogisk utbildning av svenskarna. Också de flesta deltagarna är betydligt yngre än i svenska studiecirklar.

– Unga människor tar emot sina tidigare lärare i till exempel engelska- eller data-cirklar. Gamla professorer blir uppläxade av sina före detta elever. Två 18-åringar, en tjej och en kille, fick borgmästaren som elev.

Statistiken visar på fler kvinnor än män bland deltagarna, precis som i Sverige. Man når procentuellt lika många muslimer som kroater och cirkelledarkåren är multietnisk. Man byter tjänster med vårdcentralen som kommer och föreläser om bröst- och livmoderhalscancer och får datautbildning i gengäld. På borgmästarens initiativ samarbetar man med Sida om sophantering och 2011 startar man en miljö- och klimatsatsning tillsammans med ett svenskt företag.

– I Sverige har vi studieförbund, och inte minst ABF kanske, lite skygglappar mot företagsvärlden. Där nere är vi mera studieförbundet än ABF. Men vi tummar inte på folkbildningsformerna och den stab vi har i Bosnien är nog minst lika utbildad i folkbildningspedagogik och etik som vi är här.

– **DET HANDLAR JU OM** att med hjälp av vår metodik, vår pedagogik, förklara att vi inte säger ja till en enda medlemsorganisation om den inte är multietniskt uppbyggd och demokratisk. Vi har sagt nej till många föreningar, rena muslimska, rena kroatiska, bara för att de inte tar emot alla grupperna. Vi jobbar indirekt med att man ska bygga ett samhälle som är till för alla invånare. Vi har upplevt vissa effekter som går åt det hållet, men så har vi ju sådana exempel som går åt rakt motsatt håll. Det är lite foxtrot, två steg fram och ett steg bakåt.

2012 är det meningen att ABF Busovaca ska stå på egna ben, då är projektiden slut. Glöden och eldsjälarna saknas inte. Den fortsatta överlevnaden handlar om finansiering: deltagaravgifter, samhällsstöd, företagssamarbete.

– Folkbildningen kan spela på många arenor. Det här tycker jag är viktigt: vi försöker inte få dem att göra som vi gör. Däremot är det viktigt att svensk erfarenhet möter bosnisk folkbildning. ❁

Deltagare i olika åldrar

Studieförbund och folkhögskolor lockar delvis olika åldersgrupper. Studieförbundens deltagare är i allmänhet äldre än folkhögskolans. Statistik från SCB visar att under 2010 var 52 procent av deltagarna i folkhögskolans långa kurser 25 år eller yngre. Motsvarande andel bland studieförbundens cirkeldeltagare och deltagare i annan folkbildningsverksamhet var 23 procent. Av cirkeldeltagarna var däremot 33 procent 65 år eller äldre. Inom folkhögskolan hade endast ca sju procent av deltagarna uppnått pensionsålder.

Folkbildningsrådets cirkeldeltagarundersökningar visar att andelen äldre cirkeldeltagare har ökat över tid, i takt med befolkningsutvecklingen. Enligt SCB:s uppgifter är dock andelen cirkeldeltagare som är 65 år eller äldre betydligt större än denna grups andel av Sveriges befolkning – 33 procent jämfört med 18 procent av befolkningen.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Folkbildningens lärare och ledare

I statsbidragsvillkoren från 2007 fastställs att cirkelledaren ska vara godkänd av studieförbundet och ha fått introduktionsutbildning. Genom införandet av *steg G* finns nu gemensamt antagna minimikrav för vad som ska ingå i en grundutbildning för cirkelledare. I 2010 års nationella redovisning av folkbildningens kvalitetsarbete konstaterar Folkbildningsrådet att ungefär 40 000 av totalt drygt 100 000 cirkelledare deltagit i *steg G*.

Folkhögskolorna avgör själva vilka pedagogiska kompetenser som lärarna ska ha. De krav som ställs är i allmänhet höga. Under 2010 var andelen lärare med pedagogisk examen inom folkhögskolan ungefär lika hög som bland lärare inom den kommunala vuxenutbildningen och gymnasieskolan.

Folkhögskolans undervisande personal är också erfarna folkbildare. I genomsnitt har de varit anställda vid folkhögskola i elva år, och vid studieförbund i ett år. Framför allt inom de särskilda kurserna förutsätts ofta att lärarna har professionell yrkeserfarenhet, exempelvis som konstutövare.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

”Kulturmöten är inte alltid kul”

Folkbildningens kultursyfte

Det fjärde samhällssyftet med statens stöd till folkbildningen handlar om kultur. Det innebär att folkbildningen ska bidra till att skapa intresse för kultur och bredda delaktigheten i kulturlivet. Uppdraget handlar både om att förmedla kulturupplevelser och om att erbjuda möjlighet till eget skapande.

Alldeles innanför Jaffaporten i Jerusalems gamla stad ligger Studieförbundet Bildas kultur- och studiecenter. Sedan 1991 sker möten och förs samtal mellan människor från Sverige och människor från Mellanöstern. Bilda är ett studieförbund med ortodoxa, katolska och frikyrkliga samfund som medlemsorganisationer. Den internationella verksamheten är starkt fokuserad på Mellanöstern. Ända sedan början av 1960-talet har man organiserat studieresor till regionen.

MAGNUS STENBERG är profilsamordnare för Mellanöstern inom Bilda:

– Grundbulten är en studiecirkel här hemma, kompletterad med möten i Israel och de palestinska områdena. Deltagarna kommer i kontakt dels med den religiösa miljön, dels med den dagsaktuella politiska situationen. Man åker ju inte hit för att besöka ett museum. Man ska förstås besöka de religiösa platserna, men lika viktigt är det att träffa de kristna, muslimerna, judarna, armenierna, de som finns där. Jerusalem och Israel-Palestinafrågan är oerhört spännande för folkbildningsarbetet. Hur kan Bilda vara en öppen plats där många olika perspektiv möts och kolliderar? Det är inte alltid helt nödvändigt att komma överens.

BILDA HAR OCKSA ett omfattande musikverksamhet Inom det ryms en försvarlig del pop- och rockmusik. Det är ofta band utan anknytning till kyrkor och samfund, men som får studiecirkelstöd, till exempel hjälp med lokaler, instrument och stöd av olika slag. Sedan sex år tillbaka arrangeras Dandanat, en musik- och dansfestival där unga palestinska och svenska musiker och dansare kan träffas i Betlehem för att

Magnus Stenberg

Den demografiska utmaningen

I ett av folkbildningspropositionens prioriterade verksamhetsområden betonas att folkbildningen har ett demografiskt ansvar:

Statens stöd till folkbildningen skall bidra till att dess organisationer kan möta de demografiska förändringarna och engagera nya generationer utan att förlora de äldres engagemang. (sid. 30)

spela och dansa tillsammans. Intresset att delta är stort. Många söker för att komma med. Förutom för sin musik och dans bedöms deltagarna utifrån sin motivering till varför de vill åka och vad de vill uppnå. Motsvarande urvalsprocess utförs i Jerusalem, på Västbanken och i Gaza av Bildas kristna palestinska samarbetsorganisation. Sjalva festivalen är som en stor tredagars workshop.

– Rockband från Umeå som sjunger arabiska kärlekssånger utan att begripa ett ord, det är kul. De svenska banden har mycket att ge när det gäller pop och rock. Kommer vi in på hiphop och rap är det motsatt förhållande.

Festivalen pågår alltså i tre dagar. Innan och efter får de svenska deltagarna besöka de heliga platserna, möta människor och orientera sig i den politiska situationen. De får vandra runt i de strikt religiöst åtskilda kvarteren i Gamla stan.

– **VI FÖRSÖKER ANAMMA** folkbildningens grundfundament, att söka själv, att reflektera själv och att göra det tillsammans. Det här är ju vanliga ungdomar. En del har mindre kunskap och andra är väldigt pålästa. Kulturmöten är inte alltid kul. Det kan vara frustrerande för att man möts med så olika språk. Och då handlar det inte bara om det talade utan även det konstnärliga språket. Även om det är mycket skratt och tårar så får man samtidigt inse att det är ett ganska ytligt möte.

– Men självklart sätter det spår i alla som deltar. I höstas hade vi besök av ett palestinskt hiphopband som gjorde en Bildaturné i första hand i storstädernas förorter. Där mötte de killar och tjejer som är uppvuxna i Sverige, men har sina kulturella och religiösa rötter i Mellanöstern. Så utvecklas mötesplatserna, både här hemma och kring vårt studiecenter i Jerusalem. ❁

PERSPEKTIV

Sveriges största kulturarena

Under 2010 stod det estetiska ämnesområdet *konst, musik, media* för drygt 60 procent av studieförbundens cirkelverksamhet, räknat i studietimmar. Nästan 893 000 cirkeldeltagare registrerades. Samtidigt erbjöd studieförbunden 314 600 kulturprogram som nådde 16 466 200 deltagare. Drygt en tredjedel av kulturprogrammen ägnades åt föreläsningar, ungefär lika många åt sång och musik.

Samma år arrangerade folkhögskolan 2 800 kulturprogram för allmänheten, som samlade ungefär 230 000 deltagare, och drygt 800 korta kurser med omkring 15 000

deltagare inom det estetiska området. Folkhögskolan erbjuder även estetiskt inriktade yrkesutbildningar på eftergymnasial nivå.

Kultur och kulturutövande är dessutom integrerade delar av folkbildningens pedagogik. De flesta av folkhögskolans långa kurser har inslag av estetiska ämnen.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Arbetsmarknad för kulturarbetare

I och med att den kulturinriktade verksamheten är så stor blir folkbildningen också en betydande arbetsmarknad för kulturarbetare. Totalt engagerades 1 160 562 medverkande i studieförbundens kulturprogram under 2010. Av dessa var ungefär 550 000 yrkesutövande kulturarbetare, i första hand musiker och sångare. Cirka 610 000 var semiprofessionella eller amatörer.

Inom folkhögskolan medverkar lärare, ledare och professionella utövare i kulturprogrammen.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Fler musikcirklar – många fler rockgrupper

Studieförbundens musikcirklar har ökat med nio procentenheter under de senaste sju åren, räknat i antalet studietimmar. År 2010 hade nästan 40 procent av cirkarna musikinriktning. Av dessa ägnades nästan 60 procent åt improvisatorisk musik – i första hand pop- och rockcirklar. Även detta var en påtaglig ökning jämfört med 2004. Då andelen var mindre än 50 procent.

Studieförbundens andel deltagare i musikcirklar har också ökat med några procentenheter. Inom området improviserad musik har deltagarna ökat kraftigt och utgör numera drygt 40 procent av alla musikcirkeldeltagare.

(Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2010)

Världens mest upplysta folk?

Det finns en vanlig föreställning om att folkbildning är något typiskt svenskt. Men det är kanske inte så många i dag som, liksom Jalmar Furuskog – en av nykterhetsrörelsens mest framträdande intellektuella – på allvar hävdar att folkbildningen är en följd av geografin, klimatet och dess verkan på det svenska kynnet.

Det ”nordliga randläget”, skriver han i boken *Vårt land* (1943), har gynnat vår ”andliga receptivitet”, och därför bidragit till en svensk kulturbild präglad av studiecirklar, föreläsningar och folkhögskolor. Därför är folkbildningen också typiskt svensk, eller möjligen nordisk, menar han. Men inte bara det: ”Utanför de nordiska ländernas krets kan den inte förekomma,” hävdar Furuskog.

Just denna typ av föreställningar är i dag lätta att dra på munnen åt. Man inser snabbt att här döljer sig en dos nationalromantik. Men man behöver inte gå till 40-talet för att hitta en sådan romantik.

VI DRAS FORTFARANDE GÄRNA MED i ett tänkande om vad som utmärker det svenska, där det svenska ska skiljas från det osvenska och ett ”Vi” pekas ut i kontrast till ”De andra”. Det kan inte ha undgått någon att denna form av tänkande i dag allt mer kommit på modet. Partier, i såväl Sverige som i övriga Europa, gör med framgång nummer av att företräda nationella värden och peka ut grupper som inte passar in i den egna folkgemenskapen. Det odlas föreställningar om vad som skulle vara typiskt svenskt

eller typiskt europeiskt. Demarkationslinjer målas upp visavi religioner, klädval och allsköns föreställningar om främmande kultur.

I en sådan tid känns det upplyftande att studieförbunden och folkhögskolorna håller sig med vidare perspektiv än de snävt nationella och orienterar sig bortom landsgränsen. Det visar Folkbildningsrådets aktuella kartläggning *Gränsöverskridande folkbildning – om folkbildningens transnationella arbete*. Den visar att det finns en omfattande verksamhet bland folkbildningsorganisationerna som är transnationell, och som omfattar samarbete med parter i andra länder.

I KARTLÄGGNINGEN finns det några saker som är särskilt tankeväckande. Att studerande på olika lärosäten reser utomlands i betydande utsträckning, det vet vi redan. Antalet högskolestudenter som gör åtminstone en del av sin utbildning utomlands har ökat markant de senaste decennierna. Men spelar det någon roll om det är folkhögskolan eller högskolan som organiserar resandet? Det är slående att det faktiskt verkar vara så. Vad som framträder i en jämförelse mellan studentresandet på högskolenivån och folkhögskoledeltagarnas resrutter är att de till stora delar utspelar sig i helt olika världar. Högskolestudenters två vanligaste resmål är USA och Storbritannien. Bilden är entydigt så att länder med hög BNP (samt Australien) är de mest besökta. Resandemönstren för folkhögskolans deltagare visar en betydlig mer vidsträckt variation. Där toppas listan över mest besökta länder av Tanzania och Indien. Även om antalet utlandsresande folkhögskoledeltagare bara är bråkdelen av antalet resande högskolestudenter, var det till exempel flerfaldigt så många som 2009 besökte den afrikanska kontinenten genom folkhögskolans försorg (627 st) än genom högskolorna och universiteten (167 st). Vi kan alltså på goda grunder anta att folkhögskolan, med sina möjligheter till studier utomlands, ger andra utsiktspunkter och vidare perspektiv än de som högskolans studentmobilitet erbjuder. Folkhögskolans värld tycks således mycket större, flera kontinenter större till och med.

SAMTIDIGT FINNS DET TENDENSER hos den gränsöverskridande folkbildningen som stämmer till eftertanke. När det gäller syften bakom studieförbunden och folkhögskolornas transnationella verksamhet urskiljs i kartläggningen tre huvudkategorier. För det första verkar det handla om att man vill *ge* något: att till exempel etablera studiecirkel i Zimbabwe, Sydafrika eller Vitryssland; att ”etablera folkbildning i Egypten” eller ”att sprida den svenska modellen av facklig-politisk samverkan”. För det andra handlar det om att man vill *få* något: här talar folkbildarna till exempel om att ambitionen att öka insikten om levnadsförhållanden i tredje världen; att se och uppleva ett annat land; att studera ursprungsfolk och de problem som omger dem. En tredje kategori av syften är att man vill *utbyta* något med någon. Exempel på syftes beskrivningar som i rapporten karakteriserats som utbyte är till exempel en kurs som försöker utbilda sydafrikanska

”Vi kan alltså på goda grunder anta att folkhögskolan, med sina möjligheter till studier utomlands, ger andra utsiktspunkter och vidare perspektiv än de som högskolans studentmobilitet erbjuder. Folkhögskolans värld tycks således mycket större, flera kontinenter större till och med.”

Henrik Nordvall är folkbildningsforskare och arbetar som universitetslektor i pedagogik vid Örebro universitet. Doktorsavhandlingen *I skärningspunkten mellan det globala och det lokala* (Linköpings universitet, 2008) handlade om folkbildningsföreteelsen sociala forum inom den globala rättviserörelsen. Han forskning berör ämnen som folkhögskoletankens globala spridning, folkbegreppet, didaktik för radikalt medvetandegörande och svenska politikernas bildningsvägar.

deltagare i ledarskap och demokrati samtidigt som svenska deltagarna ska få chans att öka sin förståelse för internationellt samarbete och situationen i landet.

Även om själva resandet bryter mot ett eurocentriskt mönster kan man ana ett sådant tankegods smyger sig in i flera av dessa syftebeskrivningar. Lite tillspetsat verkar det ibland handla om att ett "Vi" som sprider kunskaper om folkbildning och demokrati över världen. "De andra" får istället representera annorlunda levnadssätt och livsvillkor som berikar oss med upplevelser. I detta kan man ana ett eko från en gammal kolonial bild. I romantisk och exotifierande tappning fanns under kolonialismen en välspredd idé om att den upplyste europén representerade förnuft och framsteg alltmedan utomeuropeiska folk betraktades som spännande just för att de besatt egenskaper som europeerna förlorat: till exempel naturlighet och mystiska livsstilar.

OM FOLKBILDNINGEN SKA ÖPPNA upp gränser och komma bortom gamla nationella och eurocentriska tankefigurer är det alltså inte bara *att resa* som har betydelse, eller *vart* resan går, utan också vilka bilder av världen vi bär med på resan och vilka världsbilder resan bidrar till att skapa. Rapporten *Gränsöverskridande folkbildning* väcker frågor om vad det är för självbilder vi omger oss med inom folkbildningen och vad som lockar oss ut i världen. Är det så att vi är nyfikna på nya smaker och upplevelser, men som när det kommer till kritan nog redan "vet" att vi är världens mest upplysta folk som gör bäst i att lära andra om vår väg till framgång? Söker vi en kontrastvägg som lyfter fram och förstärker dragen i de förställningar som vi redan möblerat vår världsbild med? Det är en risk man alltid tar oavsett hur man tillskansar sig nya intryck, och det är ingen garanti att många intryck ökar den formen av vidsynthet.

SAMMANTAGET ÄR ÄNDÅ INTRYCKET att högskolornas bildningsresor, som med få undantag främst går mot en handfull (företrädevis engelskspråkiga) I-länder, i jämförelse framstår som väldigt geografiskt inskränkta. Om det inte fanns alternativa studievägar vore risken uppenbar att vi än mer skulle bli lämnade med medias ofta begränsade och fragmentariska rapportering om världen bortom Schengen och G8. I kontrast till en sådan situation känns den gränsöverskridande folkbildningen som ett tankens andningshål, som en möjlig väg till bättre vetande och en bättre värld.

Henrik Nordvall

Folkbildningsrådet

Folkbildningsrådet är en ideell förening med vissa myndighetsuppdrag givna av regeringen och riksdagen. Rådet fördelar statsbidrag till studieförbund och folkhögskolor, lämnar budgetunderlag och årsredovisningar till regeringen samt följer upp och utvärderar folkbildningens verksamhet. Rådet arbetar även med vissa uppdrag från medlemmarna.

Folkbildningsrådet har tre medlemmar: Folkbildningsförbundet, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Rörelsefolk högskolornas intresseorganisation (RIO).

Mer information finns på www.folkbildning.se

Den här skriften handlar om studieförbundens och folkhögskolornas arbete inom ramen för det sjunde verksamhetsområdet. Men detta omfattande arbete kan inte göras rättvisa på det begränsade antal sidor som står till förfogande. De globala utvecklingsfrågorna är i praktiken nästan oräkneliga och de uppmärksammas brett inom folkbildningen. Även de transnationella och övriga internationella aktiviteter som mest påtagligt genomsyras av frågor om global rättvisa är många.

Därför har Folkbildningsrådet gjort ett urval. I *En värld värd att leva* i presenteras åtta olika transnationella samarbetsprojekt där svenska studieförbund och folkhögskolor haft drivande roller. Det sjunde verksamhetsområdet står i centrum. I skriften relateras projekten även till folkbildningens samhällsyften och övriga prioriterade verksamhetsområden. Avsikten är att visa hur det transnationella arbetet hör hemma i ett större folkbildningssammanhang.

Folkbildningsrådet

Box 380 74, 100 64 Stockholm

Tel: 08-412 48 00, fax: 08-21 88 26

fbr@folkbildning.se

www.folkbildning.se